

Koadjútór Štefan Šándor - mučeník nedávnych čias

Pápež František spolucíti s trpiacimi, zvlášť s tými, ktorí trpia pre svoje náboženské presvedčenie. Dňa 27. marca 2013 otvoril cestu k blahorečeniu 63 mučeníkom pre vieru, ktorí pochádzajú hlavne z obdobia komunizmu, nacizmu a španielskej občianskej vojny. Medzi umučenými sa nachádza aj Štefan Šándor - salezián koadjútór, ktorý položil život za vieru v susednom Maďarsku.

- **Obľúbený medzi kamarátmi**

Štefan Šándor sa narodil 26. novembra 1914 v malom mestečku Szolnok, ktoré leží na maďarskej nížine, približne sto kilometrov od Budapešti. Prvorodený syn Štefana Šándora a Márie Šándorovej rodenej Feketeovej mal ďalších dvoch bratov. Prišiel na svet v období ťažkého začiatku prvej svetovej vojny a v prvom roku pôsobenia domácich saleziánov v Maďarsku po tom, čo sa vrátili zo štúdií v Taliansku. Mestečko Szolnok malo vhodnú geografickú polohu, množstvo termálnych prameňov a bolo zároveň obchodným a železničným uzlom. Štefanov otec bol štátnym zamestnancom na železnici, a preto nemusel narukovať do vojny. Matka bola domáca a venovala sa hlavne výchove detí. Obaja rodičia boli praktizujúci kresťania a postupne odovzdali svojim deťom hlbokú nábožnosť. Štefana pokrstili tri dni po narodení vo farnosti spravovanej františkánmi, ktorí neskôr ovplyvnili jeho život. Štefan študoval v rodnom meste, kde dosiahol diplom v hutníckom odvetví. Už od svojho detstva bol priateľský, veselý, rozvážny a srdečný. V škole, hrách a štúdiu prežil svoje detstvo a vyformoval sa u neho radostný charakter s otvorenosťou pre druhých, čo ho podnecovalo pomáhať spolužiakom, ktorí to potrebovali, hrať sa s nimi, rozprávať, chodiť von... Rád trávil čas so svojimi kamarátmi z okolia a stal sa pre nich lídrom, podobne ako Janko Bosco pre svojich rovesníkov v Chieri. Hrával divadlá, zabával ostatných a pomáhal svojim mladším bratom Jánovi a Ladislavovi pri štúdiu a pri modlitbe predovšetkým svojím vlastným príkladom. Pri birmovke si dal za predsavzatie čím viac nasledovať svojho osobitného ochrancu svätého Petra.

- **Pri čítaní Bollettino Salesiano spoznal dona Bosca**

Počas svätých omší u bratov františkánov v rodnom meste chodil každý deň na sväté prijímanie a zároveň miništroval. Medzi bratmi si našiel duchovného vodcu pátra Kazimíra Kollára, ktorý ho sprevádzal po duchovnej stránke. Pomáhal mu v neľahkých povojnových časoch poznačených ekonomickou krízou a nezamestnanosťou. V tom čase, po povinnej školskej dochádzke, mladý Štefan veľmi ťažko pracoval. Hoci bol zo svojich súrodencov najútlejší roznášal cement a spracovával meď. Františkáni mu poradili, aby šiel do saleziánskej učňovskej školy v Clarisseum v Rákospalote na predmestí Budapešti. Tam sa vyučil v tlačiarňi „Don Bosco“ ako pomocný tlačiar, hoci ako študent veľmi nevynikal. Keď sa vrátil domov pracoval v hutníckom priemysle pri spracovaní medi a ako sústružník. Spolu so svojim spovedníkom uvažoval, kam by mal smerovať jeho ďalší život. A boli to práve františkáni, ktorí si všimli jeho schopnosti a náklonnosť k mladým a jeho vôľu viesť ich k dobrému. Poradili mu, aby nasledoval to „isté“ povolanie a vstúpil k saleziánom dona Bosca. Štefan vzal vážne rady bratov a chcel sa čím lepšie informovať o osobách, ktoré mali v budúcnosti tvoriť jeho budúcu rodinu. Nenašiel lepší prostriedok, ako časopis Bollettino Salesiano (na Slovensku časopis Don Bosco dnes) a saleziánsku literatúru, prostredníctvom ktorej bližšie spoznal dona Bosca. Porozprával o tom aj svojim rodičom, ktorí nesúhlasili s jeho rozhodnutím a snažili sa ho odhovoriť od tohto úmyslu. Štefanovi sa nakoniec podarilo

rodičov presvedčiť, a tak sa vrátil na Clarisseum, aby absolvoval dvojročný ašpirantát. Vďaka tlačenému slovu bližšie spoznal saleziánsku charizmu a túto prácu si zamiloval. Ako 24-ročný (na tú dobu pomerne neskoro) vstúpil 1. apríla 1938 do saleziánskeho noviciátu, avšak už ako profesionálny typograf. Začatú formáciu však musel prerušiť, pretože musel narukovať do vojenskej služby.

- **Vzorný vychovávateľ a vojak**

Ako vojak pokračoval v apoštoláte a zachoval si svoju duchovnú výšku a aj to málo peňazí, ktoré ako vojak dostal odovzdával svojmu provinciálovi. Ak mal vojenskú priepustku, rád sa vracal na svoje obľúbené Clarisseum. Po uvoľnení z vojska znovu začal 30. apríla 1939 v noviciátskej formácii v Mezonyárád, aj keď už mal 25 rokov. Niektorí jeho spolunovici mali aj o deväť či desať rokov menej ako Štefan, ktorý sa zapojil hlavne do práce v kuchyni, keďže tam nemohol vykonávať svoje remeslo. V plnení si svojich povinností bol príkladom pre ostatných. Svoje prvé sľuby zložil 8. septembra 1940 ako salezián koadjutor (saleziánsky brat). Predstavení ho poslali späť na Clarisseum, kde sa aktívne zapojil do vyučovania odborných kurzov. Stal sa jedným zo zodpovedných za vedenie tlačiarne, ktorá sa stala v Maďarsku známou. Okrem saleziánskych publikácií a duchovnej literatúry sa tu tlačili aj školské učebnice. Okrem toho mal Štefan na starosti aj asistenciu v oratóriu, ktorú s nadšením vykonával a viedol tiež skupinu miništrantov. Bol aktívnym členom združenia Katolíckej robotníckej mládeže. Skupina pod jeho vedením bola vyhodnotená ako najlepšia z celého hnutia. Podľa vzoru dona Bosca sa ukázal ako vzorný vychovávateľ. 22. júna 1941 vstúpilo Maďarsko do vojny po boku Nemecka. Štefan musel narukovať v roku 1942 do vojska, kde dostal určenie telegrafistu. Jeho spolubojovníci svedčili o ňom, že neskrýval svoje rehoľné zasvätenie a v saleziánskom duchu animoval svojich vojenských kolegov. Snažil sa nestratiť kontakt so svojimi predstavenými, hoci mal obavy o svoj vnútorný život vo vojnových časoch. Ako vojaka ho presunuli na ruský front, kde sa zapojil do ťažkých bojov. Za vojenské zásluhy získal strieborný vojenský kríž. Dokonca sa dostal aj na istý čas do amerického väzenia v Nemecku, odkiaľ ho v roku 1944 prepustili do vlasti. Vrátil sa späť do Budapešti-Rákospaloty, ktorá bola zničená a vyplienená a patrila do sovietskej okupačnej zóny. Aj ústav Clarisseum bol poškodený a bez žiakov. Spolubratia prečkali krutú zimu o hlade.

- **Práca koadjútora, začiatok prenasledovania**

Koncom druhej svetovej vojny sa Štefan Šándor naplno nasadil do materiálnej a morálnej rekonštrukcie vtedajšej spoločnosti. Zameral sa hlavne na najchudobnejších mladých, ktorých združoval, s túžbou naučiť ich remeslo, v ktorom sa cítil doma. 24. júla 1946 zložil večné sľuby ako salezián - koadjutor. Opäť sa venoval svojim apoštolským aktivitám, ktoré prerušila vojenská povinnosť. V povojnovom období s nástupom komunistov nastali nielen pre saleziánov ťažké časy. V roku 1945 prišla školská reforma, ktorá obmedzila katolícke školy, ktorých bolo v tom čase v Maďarsku asi 43%. Prišiel zákaz používania mnohých katolíckych textov a zaviedli sa špeciálne povolenia na nákup papiera, ktoré sťažovali prácu v tlačiarni. V júli 1946 komunistický minister vnútra László Rajk rozpustil všetky náboženské spolky - tak mládežnícke, ako aj pre dospelých. Mnohí zodpovední rozpustených združení boli uväznení. Tieto radikálne zákroky zo strany predstaviteľov štátu tvrdo zasiahli aj Štefana,

ktorý trpel hlavne pre zrušenie združenia Katolíckej robotníckej mládeže, v ktorej sa stal medzičasom jedným z vedúcich. Napriek zákazom v tajnosti pokračoval v tejto aktivite, pričom sa vyhýbal politickým kontrolám. Schôdzky nemali stabilné miesto stretnutia a často sa konali v noci. Obsahom stretnutí pritom nebola politika, ale duchovná náplň - modlitby, rozhovory a rady ako odolávať všadeprítomnej ateizácii. Napriek nepriaznivej situácii v roku 1948 dosiahol Štefan titul ako majster - tlačiar. O úrovni a kompetencii tohto saleziánskeho brata svedčí aj fakt, že v závere štúdií boli žiaci pána Šándora prijímaní do najlepších tlačiarň v Budapešti a v celom Maďarsku. 16. júna 1948 prišlo zoštátnenie všetkých škôl. V prípade saleziánov sa to týkalo asi dvanástich školských diel. Zostala im iba tlačiareň bez vonkajšieho personálu. Štefan sa staral o jej údržbu a prevádzku. Okrem toho sa venoval sakristii a miništrantom. Koncom decembra 1948 bolo saleziánom v Rákospalote doručený prípis, aby úplne vyprázdнили budovu. V tom období mala tlačiareň úplný zákaz katolíckej tlače a výroba bola veľmi zredukovaná. V roku 1949 štátne zriadenie pod vládou Mátyása Rákosiho skonfiškovovalo nakoniec všetky cirkevné majetky a začalo sa otvorené prenasledovanie katolíckych škôl. Brat Šándor sa vtedy pokúsil zachrániť, čo sa len zachrániť dalo. Menšie stroje prerozdelil narýchlo svojim bývalým žiakom, aby predišiel ich zoštátneniu. Sľubný rozvoj saleziánskej kongregácie sa v Maďarsku takmer zastavil. Príjem, ktorý plynul z tlače a vďaka ktorému mohli bratia vo formácii študovať sa úplne zastavil. Všetci rehoľníci boli zbavení hmotných majetkov a boli rozpustení. Štefan Šándor musel opustiť tlačiarenské prevádzky a „zmiznúť“. Bolelo ho, že opúšťal diela, ktorým zasvätil svoje fyzické sily a dával im dušu.

- **Nešťastný rok 1950**

V júni 1950 boli v Maďarsku oficiálne zrušené rehole. Počnúc 7. júnom začali deportácie rehoľníkov - bratov a sestier do koncentračných táborov. Dostali sa tam aj niektorí saleziáni, mladých prepustili domov. Provinciál saleziánov Vince Sellye bol zatknutý a odsúdený na dva a pol roka väzenia pre údajný pokus o odchod z vlasti. Neskôr pri druhej obžalobe dostal 33 rokov. Saleziáni stratili všetko. Budovy zabral štát a bratia si museli nájsť zamestnanie, aby prežili. Tí, ktorí mali viac šťastia prevzali dedinské fary, ale nevyhli sa policajným kontrolám. Štefan sa zdržiaval sa v Rákospalote kým mohol a udržiaval kontakty so svojimi bývalými žiakmi. Chvilu pobudol v rodnom Szolnoku, ale vrátil sa do Budapešti, kde sa venoval výchove sirôt. Keď zistil v roku 1951, že ho sleduje tajná polícia, zmenil si meno, presťahoval sa a dokázal si nájsť zamestnanie vo fabrike na čistiace prostriedky v hlavnom meste. Nebojácne, no tajne zotrval vo svojom apoštoláte napriek tomu, že konal striktné zakázanú činnosť. Namiesto úteku na Západ, ktorý sa mu núkal si zvolil ostať v krajine, aby mohol pokračovať v práci s maďarskou mládežou. Útek vnímal ako zbavenie sa zodpovednosti kresťanského vychovávateľa. Viackrát sa presťahoval a istý čas býval s mladým spolubratom Danielom Tiborom v malom byte, kde vykonával svoj apoštolát. Viedol bohatú korešpondenciu s mladými, na ktorých mal počas života vplyv a riešil s nimi duchovné otázky. Táto apoštolátska činnosť bola považovaná za zločin a bola hlavne v období 50-tych rokov prísne trestaná.

- **Zatknutie a mučenie**

V spomenutom bytovom dome sa odohrala aj zákerná udalosť, ktorá vyústila napokon v Štefanov pozemský koniec. Majiteľka bytovky mala manžela, ktorý pracoval pre politickú políciu. Táto si všimla hojnú korešpondenciu podnájomníka Šándora a začala ju potajomky otvárať. Správy odovzdávala na políciu, ktorá držala pod kontrolou obidvoch saleziánov. V tejto situácii hľadali chybu, aby ich mohli zatknúť. Tá prišla, keď otvorili na hlavnej ulici

v Ujpeste hostinec s názvom „Pekelný hostinec“, pri ktorom umiestnili nápis „Vchádzate do pekla“. Tento nápis vnímali Štefanovi žiaci ako výsmech z náboženských vecí, preto ho nad ránom natreli asfaltom. Keď to tajná polícia vyšetrovala, mučením vypáčila od pätnásťročného chlapca Štefanovo meno a mená ostatných zo skupinky a činnosť, ktorej sa venovali. Keď sa to Štefan dozvedel, vyjadril, že je pripravený aj na mučenie. Majiteľka Danielovho domu dala pozatvárať Štefana, Daniela a ďalších saleziánov. Stalo sa tak 28. júla 1952. Danielovi pri vyšetrovaní a mučení zničili pečeň a slezinu. Aby sa vyhli tomu, že z neho urobia mučenika prepustili ho do rodnej obce Ásványraró, ktorá leží v blízkosti slovenských hraníc. Tam na následky mučenia veľmi skoro zomrel.

Čo sa týka Štefana Šándora, toho riešil Vojenský tribunál v Budapešti, keďže sa medzi obvinenými objavili aj ozbrojené sily (niektorí Štefanovi bývalí žiaci pracovali v policajnom zbore). Po ľudskom mučení a postupoch, aké sa používali pri politických väznoch sa údajne priznal k činom, ktoré nespáchal. Súdny proces, v ktorom bolo dopredu všetko pripravené, sa začal 28. októbra 1952. Dovedna odsúdili na smrť Štefana a ešte troch obvinených za spiknutie proti ľudovodemokratickému zriadeniu a za vlastizrada. Zamietnutá bola aj ich žiadosť o milosť. Štefanovi spoluväzni, ktorí prežili, svedčili že sa odsúdení snažili žiť duchovný život aj za mrežami. Spolu sa modlili, odriekali ruženec a Štefan sa snažil utešovať a povzbudzovať spoluväzňov modlitbou a dobrým slovom. Aj v čase hladu sa dokázal podeliť o svoj chlieb. Trest smrti vykonali 8. júna 1953 obesením. Telo bolo pochované niekde na spoločnom väzenskom cintoríne a dodnes nebolo s istotou identifikované. Diecézna fáza procesu blahorečenia začala až po páde železnej opony 24. mája 2006 po tom, čo sa saleziáni skonsolidovali. Ukončená bola 8. decembra 2007. Dekrét o mučeníctve bol vydaný 27. marca 2013.

Pozornejším sledovaním života a dejinných okolností Štefana Šándora si čitateľ môže povšimnúť mnohé spoločné znaky, akými prešli aj slovenskí saleziáni príchodom totalitného režimu: ich skrytú apoštolskú prácu, koncentračné a pracovné tábory, tajné stretnutia a organizovanie, náplň týchto stretnutí, skryté a vonkajšie prenasledovanie, kontroly, a zároveň nadšenie s akým títo bratia vykonávali svoj apoštolát malých skupín. Totalitný režim zredukoval prekvitajúcu maďarskú provinciu na jednu z najmenších na svete. Aj dnes tam prichádzajú misionári zo zahraničia, zatiaľ čo na Slovensku sa podarilo omnoho lepšie preklenúť toto nepriaznivé obdobie. Blahorečenie Štefana Šándora sa uskutočnilo 19. októbra 2013 v Budapešti v Maďarsku.

„Ďakujeme Bohu za tento dar pre Cirkev i saleziánsku rodinu počas Roka viery,“ povedal don Pierluigi Cameroni, generálny postulátor saleziánskej rodiny. „Nový mučeník, Štefan Šándor, salezián koadjutor, je žiariacim svedkom a orodovníkom, ktorý nasledoval don Boscove kroky ponúkajúc mladým evanjelium radosti prostredníctvom pedagogiky dobroty a darovaním svojho vlastného života. Buďme vďační pápežovi Františkovi za špeciálny dar na začiatku jeho pontifikátu,“ dodal don Cameroni.

Spracoval: Ján Drgoň SDB